

ביאור הדף מסכת שבועות דף כ"ז

משנה. אדם שנשבע לבטל את המצווה ולא ביטל פטור, ואף אם נשבע לקיים את המצווה ולא קיים פטור.

ואף שהיה אפשר לומר שחייב מדין קל וחומר וכדברי רבי יהודה בן בתירא, סוברים חכמים שפטור. שאמר רבי יהודה בן בתירא שאדם שנשבע לקיים את המצווה חייב מקל וחומר שאם על דבר הרשות שאינו מצווה, ואינו מושבע עליו מהר סיני אם נשבע עליו חייב עליו, מצוה, שהוא מושבע עליה מהר סיני קל וחומר שיהא חייב עליה.

והשיבו לו חכמים שלמרות זאת אדם שנשבע לקיים את המצווה פטור, כי כדי לחייב על שבועה קרבן, צריך שישבע שבועה שאפשר להישבע עליה באופן של הן, ובאופן של לאו, וכיון שאדם לא יכול להישבע שבועה שלא יקיים מצווה, כי הוא מצווה עליה מהר סיני, נמצא ששבועה על מצווה שייכת רק בהן ולא בלאו, ועל שבועה כזו אין חייבים עליה קרבן.

גמרא. מביאה הגמרא ברייתא שמבארת את דעת חכמים שבין נשבע לבטל את המצווה, ובין נשבע לקיימה פטור. שאומרת הברייתא שמהפסוק "להרע או להטיב" לומדים שאדם חייב על שבועה של הרעה, רק אם היא על דבר הרשות כמו הטבה, שהיא רשות, ולכן אדם שנשבע לבטל את המצווה פטור, כי אין זה רשות אלא מצווה.

ועוד לומדים מ"להרע או להטיב" שכפי שהרעה הכוונה להרעת רשות, ולא להרעת מצווה, כך גם הטבה הכוונה להטבת רשות ולא להטבת מצווה, ולכן אדם שנשבע לקיים את המצווה ולא קיים פטור.

ואמנם לא ממעטים מ"להרע או להטיב" אדם שנשבע להרע לעצמו ולא הרע, אלא באופן כזה הוא חייב, כי כפי שמדובר בהטבה ברשות, כך מדובר בהרעה בדבר הרשות, והרי הרשות בידו להרע לעצמו, ולכן חייב.

אבל ממעטים אדם הנשבע להרע לאחרים ולא הרע שהוא פטור, כי נאמר "להרע או להטיב" שכפי שהטבה היא בדבר הרשות כך גם הרעה, וכיון שאין רשות לאדם להרע לאחרים, לכן אם נשבע על כך פטור.

ואם נשבע להטיב לאחרים חייב, שהרי נאמר "או להטיב" והרשות בידו להטיב להם.

ומפרטת הברייתא איזו היא הרעת אחרים, כגון אדם שנשבע אכה את פלוני ואפצע את מוחו.

ושואלת הגמרא מהיכן הברייתא מניחה ש"להרע או להטיב" מדבר בהטבת והרעת הרשות, ולכן ממעטת הרעה והטבה של מצווה, ואולי באמת מדובר בהרעה או הטבה של מצווה.

ומבארת הגמרא שלא יתכן שמדובר בפסוק על הרעה והטבה של מצווה, כי "להרע או להטיב" משמע שמדובר בהרעה הדומה להטבה בזה שהיא הרעה מוחלטת, והטבה הדומה להרעה בזה שהיא הטבה מוחלטת, ובמצווה יתכן פעמים שההרעה תהיה הטבה וההטבה הרעה, וכגון שאדם נשבע שלא יאכל חמץ בפסח, שזה הרעה במה שנשבע שלא יאכל, אך זו למעשה הטבה כי הרי באמת אסור לו לאכול חמץ. ולהפך אם נשבע שיאכל אף שזו לשון הטבה, הרי זה הרעה.

אך דוחה הגמרא, אם כך הרי אף בדבר הרשות יש אופנים של הטבה שהיא הרעה, כגון שנשבע שיאכל דבר הקשה לגוף, או הרעה שהיא הטבה כגון שנשבע שלא יאכל דבר הקשה לגוף.

ולכן אומרת הגמרא שהמקור ממנו לומדים שהפסוק מדבר על דבר הרשות, הוא מלשון הפסוק "או להטיב", שבו ריבה הכתוב שאדם חייב אף בשבועה להטיב לאחרים,

ואם היה מדובר בפסוק במצווה לא היה צריך לרבות הטבת אחרים, אלא היינו לומדי זאת מקל וחומר, שאם ביטול מצווה שהוא הרעת אחרים התרבה, קל וחומר שהטבת אחרים התרבה לחיוב שבועה, וממה שלמרות זאת נאמר בפסוק "או" לרבות הטבת אחרים רואים שמדובר בדבר הרשות ולא בדבר מצווה.

שואלת הגמרא על מה שהתבאר שמה"או" שנאמר בפסוק "או להטיב" לומדים לרבות הטבת אחרים, שהרי צריך את המילה "או" כדי לחלק בין להרע ללהטיב, ולומר שחייב על להרע בנפרד ועל להטיב בנפרד, ולא צריך שישבע שבועה שיש בה גם להרע וגם להטיב.

ואמנם אומרת הגמרא שנחלקו התנאים האם צריך את המילה או לחלק, או שאף אם היה כתוב להרע ולהטיב היינו יודעים שחייב על הרעה לחוד ועל הטבה לחוד.

שלדעת רבי יהונתן בברייתא באמת גם אם לא כתוב "או" דנים כאילו נאמר כאן חיוב לכל דבר בנפרד, אבל לדעת רבי יאשיה פשטות הפסוק היא שניהם יחד, ורק אם כתוב ילפוטא לחלק, מחלקים ביניהם.

ששנינו בברייתא על הפסוק "איש אשר יקלל את אביו ואת אמו, אביו ואמו קלל וגו'" שלדעת ר' יאשיה ממה שבתחילה סמך הפסוק את המילה קללה לאביו ובסוף הפסוק לאמו, לומדים שחייב אף על אביו בפני עצמו ועל אמו בפני עצמה, אבל לדעת רבי יהונתן לא צריך ללמוד שחייב על אביו ואמו גם בפני עצמם, כי רק אם היה נאמר בפסוק שחייב עליהם יחדיו היינו אומרים כך, ולכן לדעתנו מה שמיותר בפסוק הולך ללימוד אחר.

עמוד ב'

ועונה הגמרא שאפשר לומר שהברייתא היא אף כדעת רבי יאשיה, ואז צריך לבאר שדעתו כדעת ברבי עקיבא שדורשים את התורה באופן של ריבוי ומיעוט, ולומדים מהפסוק לרבות חלק מהשבועות ולמעט חלקם. ולכן וודאי שמדובר ב"להרע או להטיב" בדבר הרשות, וממעטים את דבר המצווה, כי אם היה מדובר בדבר מצווה כל שכן שחייב אם נשבע על דבר הרשות, ואם כך מה מיעט הפסוק.

במשנה הובא שאמר ר' יהודה בן בתירא שאדם שנשבע לקיים את המצווה חייב מקל וחומר שאם על דבר הרשות שאינו מצווה, ואינו מושבע עליו מהר סיני אם נשבע עליו חייב עליו, מצוה, שהוא מושבע עליה מהר סיני קל וחומר שיהא חייב עליה.

והשיבו לו חכמים שלמרות זאת אדם שנשבע לקיים את המצווה פטור, כי כדי לחייב על שבועה קרבן, צריך שישבע שבועה שאפשר להישבע עליה באופן של הן, ובאופן של לאו, וכיון שאדם לא יכול להישבע שבועה שלא יקיים מצווה, כי הוא מצווה עליה מהר סיני, נמצא ששבועה על מצווה שייכת רק בהן ולא בלאו, ועל שבועה כזו אין חייבים עליה קרבן.

ושואלת הגמרא באמת מה יענה רבי יהודה בן בתירא על טענתם של חכמים, ומבארת הגמרא שלדעת ר"י בן בתירא כמו שלמדנו מ"או" לרבות הטבת אחרים, אף שלא שייך שבועה של הרעת אחרים, שהרי עובר על איסור, ולא תחול שבועתו, ולמרות זאת חלה שבועה על הטבת אחרים.

אך דעת חכמים שאף בהטבת אחרים שייך שבועה באופן של לאו, בלא שיעבור על איסור, וכגון שנשבע שלא ייטיב לאחרים, ולכן דווקא שם שיש הן ולא חייב על שבועתו, אבל במצווה אדם לא יכול להישבע שלא יקיים מצווה וכיוון שהיא לא שייכת בלאו ופטור על השבועה.

משנה. אדם שנשבע שבועה שלא אוכל ככר זו, ושוב חזר ונשבע שבועה שלא אוכלנה, ושוב נשבע שבועה שלא אוכלנה, ואכלה, אינו חייב אלא אחת.

ואומרת המשנה ששבועה זו שהוזכרה במשנה עד עכשיו זו היא שבועת בטוי שחייבין על זדונה מכות, ועל שגגתה קרבן עולה ויורד, אבל שבועת שוא חייבין על זדונה מכות ועל שגגתה פטור.

גמרא. שואלת הגמרא מדוע בתחילה אמרה המשנה שהאדם אמר שבועה שלא אוכל כיכר זו, ואחר כך אמרה שבועה שלא אוכלנה, ולא אמרה בשני השבועות את אותה הלשון.

ומבארת הגמרא שבאה המשנה לומר שדווקא אם נשבע קודם שבועה שלא אוכל ואחר כך שבועה שלא אוכלנה, השבועה השנייה לא חלה, אבל אם נשבע קודם שבועה שלא אוכלנה, שמשמעותה שלא אוכל את כל הפת, ואחר כך נשבע שוב שבועה שלא אוכל כיכר זו, שמשמעותה שלא אוכל אפילו כזית

מהפת באופן כזה יהיה חייב גם על השבועה השנייה, כי היא הוסיפה איסור מעבר לשבועה הראשונה שלא יאכל אפילו כזית אחד מהפת.

וכפי שאמר רבא שאדם שאמר שבועה שלא אוכל ככר זו, אם אכל ממנה כזית חייב, אבל אם נשבע שלא אוכלנה אינו חייב עד שיאכל את כולה.

במשנה התבאר שאדם שנשבע שבועה שלא אוכל כיכר זו, ושוב נשבע שבועה שלא אוכלנה שבועה שלא אוכלנה ואכלה אינו חייב אלא אחת. ושואלת הגמרא מדוע הביאה המשנה שלאחר שנשבע שבועה שלא אוכל כיכר זו נשבע פעמיים שבועה שלא יאכלנה, ומה התחדש לנו בזה שהביאה המשנה שהוא נשבע ג' פעמים.

ומבארת הגמרא שהחידוש הוא שאף השבועות האחרונות שנשבע עדיין נחשבות שבועות, ואמנם אינו חייב עליהם כי הוא כבר אסר על עצמו את הפת, אבל אם ישאל על השבועה הראשונה והיא תתבטל, השבועה השנייה כן תחול על הפת והפת תאסר עליו מחמת השבועה השנייה, ולא אומרים שהיא כלל לא חלה מחמת השבועה ראשונה. וכפי שאמר רבא שאם נשאל על השבועה הראשונה עלתה לו שניה תחתיה.

מנסה הגמרא להוכיח כדברי רבא ממה ששנינו בנזיר שאדם שנדר ב' נזירות, ומנה את ימי הנזירות הראשונה והפריש עליה קרבן, ואח"כ נשאל על הנזירות ראשונה עלתה לו הנזירות שניה במה שקיים את הנזירות הראשונה שבטלה. ומנסה הגמרא לדמות נזירות לשבועות שאף כאן אם נשבע ב' שבועות ונשאל על אחת, עלתה לו השנייה במקום הראשונה.

ודוחה הגמרא שאין מכאן ראיה, כי שם שני הנזירות חלו, והיה צריך למנות ב' תקופות נזירות, אלא שאחר שהראשונה התבטלה, מה שמנה חל לו על השנייה, אבל כאן כל זמן שהשבועה הראשונה קיימת והוא לא נשאל עליה השבועה השנייה כלל לא חלה.